

НАРОДНА КУЛІНАРНА НОМЕНКЛАТУРА У ТВОРАХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ (на матеріалі повістей „Земля” та „В неділю рано зілля копала...”)

Людмила Борис. Народна кулінарна номенклатура в повістях Ольги Кобилянської (на матеріалі повістей „Земля” та „В неділю рано зілля копала...”)

Народна кулінарна номенклатура в повістях О. Кобилянської представлена родовими назвами, назвами борошняних виробів, пісних страв, страв календарної обрядовості, скоромної їжі, солодоців, овочів, алкогольних та неалкогольних напоїв. Проаналізовано значення, походження та функціональне навантаження мовних одиниць на позначення страв та напоїв.

Ключові слова: кулінарна номенклатура, народний кулінарний термін, фонетичний варіант, внутрішня форма слова, народна етимологія, номінативне поле.

Ludmila Boris. Narodna kulinarna nomenklatura v proizvedeniyah Olgi Kobyljanskoy (na materijale povestey „Zemlja” i „V voskresen'je rano zelye kopala ...”)

Народная кулінарная номенклатура в повестях О. Кобилянської представлена родовими названнями, названнями мучных изделий, постных блюд, блюд календарной обрядности, скоромной пищи, сладостей, овощей, алкогольных и неалкогольных напитков. Исследованы значение, происхождение и функциональная нагрузка языковых единиц со значением „названия блюд и напитков”.

Ключевые слова: кулінарная номенклатура, народный кулінарный термин, фонетический вариант, внутренняя форма слова, народная этимология, номинативное поле.

Ludmila Boris. People's culinary nomenclature in the works of Olga Kobyljanska (based on the story „The Earth” and „On Sunday morning I dug potion ...”).

The paper explores the meaning, etymology and functional load of popular culinary nomenclature provided by generic names, names of pastry, meatless dishes, calendar rites, fatty food, sweets, fruits, alcoholic and non-alcoholic beverages.

Keywords: cooking range, national culinary term phonetic variant, the inner form of the word, folk etymology, nominative field.

Твори буковинської письменниці Ольги Кобилянської розгорнули перед читачами широку панораму народного життя, відкрили шлях літератури Буковини до світової культури, зробили внесок у становлення української літературної мови. Мета дослідження – проаналізувати кулінарну номенклатуру у творах буковинської письменниці. До аналізу залучено мову реалістичної соціально-психологічної повісті „Земля” та романтичної повісті-балади „В неділю рано зілля копала...”, які зворушують драматичними сюжетами, майстерністю виписування народних сцен, колоритом національного побуту.

Родовими назвами на позначення „того, що їдять і п'ють” у творах О. Кобилянської виступають мовні одиниці: *їдло, їда, їжа, страва, кухня, харч, хліб-сінь, хліб, дати їти, нести їсти*. Ці мовні одиниці містять дві основні семи 'продукти харчування' та 'приготовлені продукти харчування'.

Слова *їдло, їда, їжа* – похідні утворення від іє. * *ed-* „їсти” [ЕСУМ, II, с. 325] – відрізняються стилістичною диференціацією: *їдло* (у словниках подано з позначкою *діал.*), лексема *їда* має розмовний характер. Пор.: *Дівчата... допитувалися о плату та їдло, яке мала у панів... (2, с. 75). Передає для бідної і вузлик з їдою (2, с. 402). Вижидала жадібно кусня їжі, що її донька прислала (2, с. 457).*

Слово *харчі*, запозичене з арабської мови через посередництво турецької (тур. *harç*) [ЕСУМ, VI, с. 160], О. Кобилянська використовує у формі *харч* (як наслідок апокопи); напр.: *Івоніка мав аж по обіді вернути, а вона сама не мала часу відносити їм харч (2, с. 203).*

Із таким же значенням функціонують вирази *дати їсти, нести їсти*: *Прийде, скаже собі дати їсти ї пити та ї піде собі (2, с. 57). Маю їти з вовною до панотця і не маю коли нести їм їсти (2, с. 203).*

У повісті „Земля” натрапляємо на слово *кухня* у словосполученні *розумілася знаменито на кухні*, де це слово набуває значення (ЛСВ2) „набір страв; характер харчування; меню” [НТСУМ, II, с. 44]; *кухня* – запозичення з польської мови; п. *kuchnia* через чеське посередництво зводиться до двн. *kuchina* „кухня”, споріднене з укр. *пекти* [ЕСУМ, III, с. 165]. Пор.: *Розумілася знаменито на кухні в місті та знала випікати різні білі та чорні хліби (2, с. 142).*

Лексема *страва* має два значення: „приготовлені для їди продукти харчування” та „те, що їдять, вживають для харчування” [НТСУМ, III, с. 447]; походить від *травити* – псл. *traviti*

„поїдати, знищувати, тратити”, пов’язане з *trava* „трава”, похідне від **ter* „терти, розтирати” [ЕСУМ, V, с. 614]. У прозі О. Кобилянської вжито як з першим значенням: *Старалася все по надвірку вештатися, аби не задержуватися в кухні межі челяддю, особливо ж у полудневій порі, коли всі парубки сходилися і мусили запримітити, що вона не доторкалася ні до якої **страви*** (2, с. 131), так і з другим: *Їм треба печі теплої та трохи теплої **страви*** (2, с. 266).

Вужчу семну структуру мають слова *снідання, обід, вечеря* (ЛСВ2) „їжа, яку споживають у певний час дня”; кулінарна номенклатура постала як наслідок семантичного словотвору: *Насилу їв Михайло **снідання*** (2, с. 102). *Вечеря була вже майже виготовлена* (2, с. 55).

Їжа, яку готують з приводу родинних обрядів, має назву *весільний обід, помертний обід*; напр.: *Ніхто не вмів так добре варити і пекти, як вона. Притім була жвава й обзorna, і можна було на неї хоч із яким великим, **весільним чи помертним обідом** спуститися, вона все перевела до самого кінця в найкращім порядку* (2, с. 142). *Прикличте собі його **помертними обідами**, яких не щадите за його душу, та най вашу сиву кіску сплете, а мені нехай прірве дорогу до Рахіри!* (2, с. 269).

У прозових творах О. Кобилянської широко репрезентована тематична група „борошняні печені виробі”: *хліб, калач, пампук, паляниця, малай*.

3-поміж кулінарної термінології найвищий ступінь частотності відзначає слово *хліб*. Стала традиція українського мовлення використовувати слово *хліб* зі значенням „зерно, з якого виготовляють борошно” [НТСУМ, III, с. 700]; напр.: *Що сталося би з землею Василя? Хто дбав би про те, щоб не задовжив її, щоб її в час засівано, щоб із нею в час **хліб** збирано, кукурудзку висапуювано, жато?* (2, с. 28).

Лексема *хліб* може виступати родовою назвою до назв страв і напоїв, пояснення цьому знаходимо в етимології слова; псл. *hleby* „хліб” (спочатку, ймовірно, „майно, багатство роду”; припускається праслов’янське запозичення з герм. **hlaiba-* „хліб; паляниця хліба; вимішаний у діжі хліб”) [ЕСУМ, VI, с. 15]; пор.: *Два рази в рік відбувалися величаві помертні обіди... Столи їх угиналися; багаті й бідні, здалека і зблизька, **кріпилися на їх хлібі*** (2, с. 266).

Ще яскравіше увиразнюється первісне значення слова *хліб* у композиті *хліб-сіль* (розм. „харчі, їда”) [НТСУМ, III, с. 700]; пор.: *Метою його життя було тепер – дбати за Михайлову душу, за його душу бідних годувати, **хлібом-сіллю** спомагати і за свою і Савину провину благати бога...* (2, с. 268).

Слово *хліб* входить до складу сталих словосполучень; як-от: *шукати хліба в світі, знайти хліба, заробляти на хліб, давати хліб* „мати заробіток, засіб до існування”; напр.: *Цигани, коло котрих тулився звичайно, посварилися між собою і погнали його **шукати хліба в світі*** (2, с. 356). *Бог сам дав мені сей хліб у руки, і я не винна тому, що ворожу* (2, с. 139). *Вигравав на скрипці або цимбалах за кусень хліба* (2, с. 279). *Свого хліба для себе і для своєї жінки я найду* (2, с. 284). *Мій тато заробляв скрипкою на хліб* (2, с. 395). *Задихавшись неабияк, вона все-таки не переставала пояснити танець, що давав „хліб” і що, очевидно, становив колись гординю і все горе її бідного життя* (2, с. 396). У останньому прикладі авторка підкреслила переносне значення слова *хліб* орфографічно, взявши його у лапки.

Зі значенням „відсутність апетиту” вжито вираз *не могла і кусника хліба проковтнути*: *Чула себе до крайності ослабленою. Не могла не раз і кусника хліба проковтнути, хоч голод так і не переставав їй дошкуляти* (2, с. 173); „не жити на чийомусь утриманні” – *не їсти задурно хліб: Хліб ваш дурно не їм; як знаю, відробляю...що у вас з’їв, то вже і відробив* (2, с. 311).

Хліб „харчовий продукт, що випікається із борошна” [НТСУМ, III, с. 700] авторка нерідко використовує у зменшено-пестливій формі: *Що тобі треба, донцю? – спитав Івоніка лагідно. – Хлібця? Марійка подала їй хліба, а вона його з’їла* (2, с. 266).

Слово *хліб* має словотвірний потенціал. Похідне *підхлібляти*, пов’язане з твірним асоціативним зв’язком, набуває значення „лестити” (слово *підхлібляти* часто використовують буковинські письменники цього періоду), пор. також. *пирожитися* „величатися”. У повістях О. Кобилянської натрапляємо на споріднені слова: *підхлібний, підхлібство, підхлібно*; напр.: – *Боже помагай, Анно! – промовила **підхлібним** голосом* (2, с. 176). *Іваниха Дубиха не любити **підхлібства** ні в честь своєї особи, ні свого маєтку...*(2, с. 304). *Треба тобі якого? – допитувалася **підхлібно**. – Від доброго чи злого* (2, с. 394).

Лексема *хліб* формує навколо себе номінативне поле: *білий хліб, чорний хліб, сухий хліб, білий хлібець, свій хліб, купований хліб з міста*, де експліковано певну характеристику продукту харчування: *Розумілася знаменито на кухні в місті та знала випікати різні **білі та чорні хліби*** (2, с. 142). *В році не було такого одного понеділка, в котрім була б що іншого взяла в уста, як **сухий хліб** і воду*

(2, с. 128). *В малій дзьобенці, що висіла йому через плече, ніс Михайлові красні яблука і білий хлібець, а окремо завиті білі свічки до церкви* (2, с. 207). *Вже доволі годували ви людей за його душу: різали дріб, безрогі, марнували хліба свого і купованого з міста, напували, чим знали* (2, с. 269).

Категорію інтертекстуальності у згорнутому вигляді реалізує словосполучення з молитви „Отче наш” *хліб насущний* у порівняльному звороті, який підкреслює сталу ознаку пропозиції: напр.: *Він страхався всяких таких інших нечистих, чарівних речей, на яких розумілися деякі, неначе на хлібі насущнім* (2, с. 46).

Формуючи порівняльний зворот, лексема *хліб* підкреслює позитивну ознаку особи: *Він був чоловік добрий і щирий, як кавалок хліба* (2, с. 172). *Вона ж у нього добра, як кавалок хліба, хоч до рани приложи* (2, с. 380).

Значення одиничності виражає слово *буханець* у словосполученні *буханець хліба*; пор.: *буханець* – адаптоване словотвірною системою буковинських говірок слово *бухан*, яке очевидно, через польську мову запозичено з середньовішньонімецької; свн. *vochenze, fochrnze* „вид печива, білий хліб”, походить від лат. *focasius* „спечений у попелі”, пов’язаний з *focus* „вогонь” [ЕСУМ, I, с. 311]; напр.: *Приніс йому яблука і буханець хліба* (2, с. 207).

Слова *булка, калач* перебувають з лексемою *хліб* у протиставних відношеннях за характеристикою сировини (борошна). *Булка* „хліб з білого пшеничного борошна” [НТСУМ, I, с. 44] не зовсім ясного походження; очевидно, пов’язане з *булава, булька*, які зводяться до псл. **bula* „куля, гуля, набалдашник”; менш імовірно виведення польських слів із романських мов (іт. *bulla* „круглий хліб, куля” [ЕСУМ, I, с. 290]; напр.: *Справлю Михайлові таке весілля, якого ще наше село не виділо! Хліба та булок куплю в Чернівцях* (2, с. 44).

Слово *булка*, входячи до словосполучення *булками годувати себе*, набуває соціального звучання; пор.: *Богу дякувати, ми не потребуємо того, мужик багато не потребує! Маємо тепер булками годувати себе, коли ми в найтяжчій часі мали сил досить від чорного хліба, мамалиги й фасолі?* (2, с. 41).

У творах О. Кобилянської *калач* „білий хліб особливої форми, випечений із крученого і переплетеного тіста” [НТСУМ, I, с. 805] побутує у формі фонетичного варіанта *ко’лач*, у якому зберігається внутрішня форма *коло* [ЭСРЯ, II, с. 285]: *По добрій хвилині мовчання, під час якої Івоніка напився з пляшки, що в нього, мов колач, звисала на руці, – була з глини вироблена в формі колача, – почав наново* (2, с. 42).

У борошняних назвах *пампух, паляниця* спостерігаємо зрушення у семній структурі. Сему ‘обрядовий’, відсутню у лексичному значенні слова на сучасному розвитку української мови, має слово *пампух*; напр.: *А тамтого року, коли я на Андрія несла воду в роті з великої керниці, щоб спекти пампух* (2, с. 100). Пор. також: *пам’пух* „висока пухка булка, хлібина” [СБГ, с. 381] – наслідок усічення слова *пампушка* „невелика кругла булочка з пшеничної, житньої або гречаної муки” [НТСУМ, II, с. 524]; слово через польське посередництво запозичено з німецької мови; н. *Pfannkuchen* „оладок, млинець” (видозмінене, можливо, під впливом слов’янської морфеми *пух-*, пор. *пухкий, пухнути* [ЕСУМ, IV, с. 271]).

У слові *паляниця* актуалізується внутрішня форма слова. Пор.: *Паляниця* – похідне утворення від *палити*; назва зумовлена тим, що при випіканні такого хліба чи печива на ньому утворюється суха, іноді пригоріла скоринка [ЕСУМ, IV, с. 270]; напр.: *Домніка довідалася від жінки писаря, що на Андрея поститься ціліський день насуху, увечері печеться і їсться якусь паляницю, а вночі з’являється у сні богом суджений муж і подає води пити* (2, с. 131). Пор. також: *паляниця* „хлібина, переважно з пшеничного борошна, певним чином замішаного” [НТСУМ, II, с. 523].

До складу мікрогрупи „борошняні вироби” входить слово *малай* „вид хліба з кукурудзяного борошна” [СБГ, с. 274]. Напр.: *Спечить кілька хлібів або малаїв, доложіть кусень сиру й масла, а як маєте солонини, то дайте й солонини; принесіть до мене, і я або Ілія передамо йому* (2, с. 144).

В українські говірки Буковини слово *малай* потрапило із східнороманських мов; рум. *mălai* „кукурудзяне борошно; просо; коржик із кукурудзяного борошна”; молд. *mălai* „тс.” етимологічно неясне; вважається складним словом, утвореним з *tei* „просо”, що походить від лат. *milium* „просо, пшоно” і *lai* „темно-сірий”; пов’язується також з молд. *măleş* „м’який, соковитий”, *mămăliş* „мамалига” [ЕСУМ, III, с. 369]. В українських говірках Румунії *малай* „кукурудза” [7, с. 120]. Семантика слова *малай* у буковинських говірках зазнала змін. „Прісний хліб з кукурудзяного борошна – малай – замішували на воді чи молоці. Маса була рідкою, її викладали у

форму. Готовий *малай* мав темно-коричневий колір і був солодкуватий на смак. Їли його із солодким чи кислим молоком. Це був вид солодошів” [3, с. 22].

Велике значення у харчуванні населення всіх регіонів буковинського краю мала *мамалига*, *кулеша*, яка у XIX ст. стала найбільш уживаним продуктом харчування буковинських селян. У чавуні з кип'ячою водою засипали кукурудзяну муку, до смаку добавляли сіль. У чавуні розмішували мішалкою-кулішарем. [3, с. 22]. Кулешу їли з усіма стравами як хліб: з молоком, сметаною, шкварками, капустою, бринзою, яйцями. На Буковині на позначення „густої страви (каші) із кукурудзяного борошна” майже паралельно функціонують дублети *кулеша* і *мамалига*, авторка активно використовує обидва слова.

Дублети *кулеша* і *мамалига* відрізняє походження, хоча можна стверджувати, що в основу обох слів покладено один „чуттєвий образ”, за О. О. Потебнею. Пор.: *кулеша* – не зовсім ясне, можливо, праслов'янське утворення з суфіксом *-ель* від кореня **kul-*, наявного в *кулага* „густа страва з борошна”; зіставляється також з *кулитися* „зіщулюватися”, п. *kulić* „зіщулювати”; останнім часом знаходить підтримку припущення про походження з угорської мови; (пор. уг. *köles* „просо”, споріднене з манс. *kwoläs* „борошно”); виведення від рідковживаного рум. *culëşă* молд. *куляшэ* позбавлене підстав [ЕСУМ, III, с. 134]. *Мамалига* – запозичення з молд. і рум. мов; молд. *мэмэлэгэ*, рум. *mămăligă* „тс.” пов'язане з іт. *meliga*, *melica* „сорго”, *melicone* „кукурудза”, спорідненими з *miglio* „просо, пшоно”; виводиться також з болг. *мамул* „кукурудза” [ЕСУМ, III, с. 376]. Напр.: *Зо стрільбою ходив би день і ніч по полі й по лісу, а про хату думає, лише тоді, коли мамалига на кружок вивернеться* (2, с. 40). *Я ось лише кулешу виверну на кружок* (2, с. 269).

У XIX ст. спосіб харчування селянства на Буковині підпорядкувався релігійному циклу року. Їжа чітко поділялася на пісну та скоромну. Пісний „у якому відсутні м'ясні і молочні продукти, безжирний; протилежне скоромний” [НТСУМ, II, с. 678] – прикметник від *піст*, що походить від двн. *fastĕn* „постити”, пов'язане з *festi* „міцний” [ЭСРЯ, III, с. 340].

Найбільш уживаною пісною стравою був *борщ* „рідка страва, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ” [НТСУМ, I, с. 127], назва пов'язана зі словом *борщівник* „дворічна й багаторічна рослина з родини зонтичних з великим листям; молоде стебло її їстівне” [НТСУМ, I, с. 127]; псл. **b^mśьь* „борщівник” (бот.) згодом назва страви; через те що у борщівника гостре листя; менш переконливе пов'язання з цсл. *обръзгнуги* „скиснути” [ЕСУМ, I, с. 236]. Напр.: *Навіть Докія, що все на ціле село хвалилася, що ніхто так добре варити не вмів, як вона, – варила щодня борщ* (2, с. 51).

Для народної буковинської кулінарної номенклатури узвичасним є метонімічний перенос за схемою „назва продукту – страва”. Натрапляємо на назви пісних страв *фасоля*, *бараболі* без означення способу приготування.

Слово *фасоля* – адаптована фонетичною системою буковинських говірок лексема *квасоля*, яка зберегла фонетичний вияв мови-донора; слово через польське посередництво запозичено з середньовісньонімецької мови; свн. *fasōl* походить від лат. *phaseolus* „квасоля”, яке зводиться до гр. *φάσολος* „тс.”, очевидно, середземноморського походження [ЕСУМ, II, с. 416]. Напр.: *Маємо тепер булками годувати себе, коли ми в найтяжчій часі мали сил досить від чорного хліба, мамалиги й фасолі?* (2, с. 41).

У основі назви *бараболі* фонетичні видозміни назви німецької землі *Brandenburg*, через яку картопля поширювалася на схід; на ці фонетичні видозміни могла мати вплив звукова форма *балаболка* „дзвінок, брязкальце”; з укр. мови походить рум. *barabula* „картопля” [ЕСУМ, I, с. 137]. Напр.: *А що вони найчастіше їли борщ і мамалигу, фасоллю і бараболі, – се не мало попросту нікого обходити* (2, с. 51).

На позначення „м'ясної або молочної їжі, забороненої церковними правилами для вживання у пісні дні” [НТСУМ, III, с. 312] функціонує слово *скором*, яке походить від псл. **skormъ* „жир”, очевидно, пов'язане з **k^bŕtmъ* „корм”; – можливо, споріднене з гр. *ήρενυμт* „нагодовую”; пов'язується далі з іє. **sker-* „різати” як давнє позначення того, що зрізується, у тому числі тваринного жиру [ЕСУМ, VI, с. 282].

Для народного мовлення характерні описові назви страв з індексацією інгредієнтів (продуктів харчування). Так, на сторінках творів натрапляємо на назви *молоко і кулеша*; *молоко і хліб*; напр.: *Часом не мали в хаті й покілька день молока, кусня кулеші, а вона вдавала, що й не знає їх* (2, с. 96).

Відмову від молочної їжі з міркувань заощадливості реалізує метафоричний вираз *прохолодила собі губи коли краплею молока*, вжитий у риторичному питанні. Низка риторичних питань, до складу яких входять назви продуктів харчування, створює насичене емоційне тло оповіді; пор.: *Гай, гай! Що ти знаєш, сарако, як я вас вигодувала! Ти гадаєш, я прохолодила собі губи коли краплею молока? Чи я з'їла коли яєчка? Чи виділа коли кришку м'яса? Вороги мої най би завсіди такі ситі були, як я була сита і тато твоїй в чорний час. Молоко я продавала, клала крейцарик до крейцарика складала ... Аби я раз булочку собі купила, то ні!* (2, с. 156).

М'ясні страви у творах О. Кобилянської репрезентують слова: *кусник м'яса, кришка м'яса, солонина, печена курка, печеня*. Напр.: *Ви не знаєте, Докійко, – тягнув дальше, – жалували ми собі кусник м'яса. Ніколи ми курки не зарізали, ніколи яйця одного не зварила, краплі молока не напилася* (2, с. 41).

Спосіб приготування м'ясних страв репрезентують номінації *печена курка* – результат аналітичного словотвору – та *печеня* як наслідок конденсації попереднього словосполучення. Пор.: *Ви пішлете йому печену курку* (2, с. 152). *До чого ти його (зайця) вбив? Будеш їсти печеню з нього, чи що?* (2, с. 156).

Кулінарний народний термін *капуста зі свининою* становить описову назву, яка ґрунтується на переліку інгредієнтів: Напр.: *Взяла найбільший горнець, який лише був у неї у хаті і в якому на пушення завсіди варила капусту зі свининою* (2, с. 151).

У повісті О. Кобилянської натрапляємо на опис Святого вечора напередодні Різдва: *А торік сиділи всі ми у хаті вкупі, їли пшеницю й колядували* (2, с. 252). *На накритім столі стояли миски, ложки, варена пшениця, завиванці, зварені сушені сливки, горіхи, яблука, горівка із медом* (2, с. 255).

На позначення ритуальної страви із пшеничного зерна у буковинських говірках функціонує назва *пшениця*, яка відповідає мотиваційній моделі „продукт – назва”.

Солодкі продукти у прозі О. Кобилянської представляє родова назва *лакїтки* та слово *мед*, яке відзначає частотність використання.

Лакїтки діал. „ласощі, принада” [НТСУМ, II, с. 53] – похідне від *лакомий*; псл. *olkotъ*, пасивний дієприкметник теп. ч. від дієслова *olkati* „бути голодним, жадати” [ЕСУМ, III, с. 187]. Напр.: *При тих словах ставила які-небудь звичайні лакїтки, які любила сама пристрасно їсти, перед поважно Іваниху Дубиху і її малу доньку* (2, с. 299).

У повісті „Земля” О. Кобилянська використовує слово *овоч* як родову назву до фруктів та овочів, що пояснює етимологія цієї лексеми (*овоч* походить із двн. *obaž* „плід”), *овоч* зі значенням „фрукт” вживається у багатьох слов'янських мовах [ЭСРЯ, III, с. 113]. Це ж значення як *рідковживане* фіксують тлумачні словники української мови. Пор.: *І справді в його городі було „всьо”. Він мав найшляхетніші овочі, мав малини, суніці, великі ягоди й інші овочі, що водяться по ліпших садах. Мав грядку паприки, якої, як хвалився, навіть сам двірник не мав у своєму городі. Був замолоду в огородинка одного боярина в Молдові помічником і навчився плекати садовину. В своїм городі мав і ставок з рибою. Все, що в тім городі росло, носило ім'я „Kaiser” і мало означати тим своє високе і шляхетне походження. Kaiser-яблука, Kaiser-грушки, Kaiser-паприка* (2, с. 64).

Тематичну групу „алкогольні напої” репрезентують слова *горілка* та *трунок*. Слово *горівка* (авторка використовує у формі фонетичного діалектизму) „міцний алкогольний напій, що є сумішшю винного спирту і води у певній пропорції” [НТСУМ, I, с. 463], пов'язане з *горіти*; можливо, основою для виникнення стало скорочення якогось словосполучення, вживаного на позначення горілки, типу *горіле вино* або *горіла(я) вода* [ЕСУМ, I, с. 567]. Напр.: *Вертай та почастьуй дома доброю горівкою... Будемо пити так, що у голові шумітиме* (2, с. 103).

У мові О. Кобилянської *горілка* фігурує в контексті зі словом *мед*; приготування *доброї горілки* передбачало змішування з медом. В українській мовленнєвій традиції існує звичка хмільні напої номінувати медом, ймовірно, на основі первісного значення слова *мед*; іє. *medhu „мед, хмільний напій” [ЕСУМ, III, с. 427]. Напр.: *Увесь мій мед піде в горівку, самим медом буду частувати* (2, с. 44). *А він потребував сього року багато меду... Потрібував меду до горівки на храм. Його горівка з медом бувала все найліпша. Не жалував меду й усякого пахучого коріння* (2, с. 161). *Коби він у своїх збитках мав гаразд, коби йому меду доволі, аби потайком із горівкою змішати та бог знає з ким випити* (2, с. 40).

За тлумачним словником, *трунок* „напій (перев.) алкогольний” [НТСУМ, III, с. 577] – запозичення з польської мови; п. *trunek* „напій”, походить від нвн. *Trunk* „напій”, пов'язаного з *trinken* „пити” [ЕСУМ, V, с. 656]. Третє значення слова *трунок* (ЛСВ 3) діал. „горілка” [НТСУМ,

III, с. 577], ймовірно, виникло на основі народної етимології, внаслідок зближення зі словом *трійло*. Пор.: *Постарівся, подався і від трунків відрікся. Хоч і не пив ніколи, як інші люди, а відрікся* (2, с. 244). *Гриць мов трійла написся. Не їсть, не п'є, не спить* (2, с. 338).

Групу неалкогольних напоїв репрезентують слова: *чай, кава*, які виступають індикаторами соціального статусу буковинців.

Слово *кава* „ароматний, тонізуючий напій, який виготовляють із зерен кавового дерева” [НТСУМ, 1, с. 801] – запозичення з араб, через тур., пол., від араб. *kahva* (початково сорт легкого вина), утвореного від географічної назви *Каффа*, місцевості південної Ефіопії, звідки походили торгівці кавою [ЕСУМ, II, с. 333]. Напр.: *Ай їй, відай, все ще пахне кава під носом, що її пила у панів, а у попа таки, мабуть, буде пити* (2, с. 160).

Зі значенням „ароматний напій (переважно гарячий, настояний на листі південної вічнозеленої рослини)” [НТСУМ, III, с. 746] авторка використовує слово *чай* – із півнкіт. *čhā* „чай”; півдкіт. *tê* – джерело зхєвроп. назви [ЭСРЯ, IV, с. 311]; напр.: *А що, може, коли пила чай? Ну тоді, певно, була слаба, або старий Петро з міста привіз, то і зварила та парила собі рот* (2, с. 51).

На позначення відвару із цілющого зілля авторка використовує слово *матригуни*, редукуючи словосполучення *відвар із матригунів*. Напр.: *Вона мусила йому матригунів дати або виробила щось інше, що він узявся так дуже за нею* (2, с. 167). *Відки ти знаєш, що вона відьма та й дає йому матригуни?* (2, с. 179). На сторінках повістей О. Кобилянської часто натрапляємо на це слово, оскільки буковинці вірили в магічні властивості трав, наслідком яких була невмотивована поведінка людей. Для баллади-повісті „В неділю рано зілля копала...” слово *матригуни* стає ключовим, пов’язуючи сюжетну лінію із заголовком: *Зілля, матригунів дала* (2, с. 266).

Матригуни – словотвірний варіант слова *матриган* „беладона” [НТСУМ, II, с. 158], скополія карніолійська; – результата видозміни і перенесення на інші рослини назви *мандрагора* (південна трав’яниста лікарська рослина); перенесення зумовлене загальною подібністю скополії карніолійської до мандрагори (рослини родини пасльонових) [ЕСУМ, III, с. 380].

Отож, у творах О. Кобилянської кулінарна номенклатура становить розгалужену систему, представлену родовими назвами, назвами борошняних виробів, пісних страв, страв календарної обрядовості, скоромної їжі, солодощів, овочів, алкогольних та неалкогольних напоїв. Народна кулінарна термінологія відтворює реальність тогочасного життя, збільшує виражальні можливості художнього мовлення, почасти виступає індикатором соціального статусу буковинців та виконує текстотвірну функцію.

Список скорочень

араб. – арабський	молд. – молдавський
лг. – болгарський	п. – польський
герм. – германський	півдкіт. – південнокитайський
гр. – грецький	півнкіт. – північнокитайський
двн. – давньонімецький	псл. – праслов’янський
іє. – індоевропейський	рум. – румунський
іт. – італійський	тур. – турецький
лат. – латинський	укр. – український
манс. – мансійський	

Література

1. Етимологічний словник української мови. У 7 т. / [ред. О. С. Мельничук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982 – 2012. [ЕСУМ]
2. Кобилянська О. Повісті. Оповідання. Новели / О. Кобилянська / вступ. ст., упоряд. і прим. Ф. П. Погребенника. – Київ : Наук. думка. 1988. – 672 с.
3. Кожоляно Г. К. Народознавство Буковинців. Народна їжа українців: Навчальний посібник. – Чернівці : Рута, 2000. – 104 с.
4. Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. / [уклад. : В. Яременко, О. Сліпущко]. – К. : Аконтіт, 2001. [НТСУМ]
5. Словник буковинських говірок / [заг. ред. Н. В. Гуйванок]. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с. [СБГ]
6. Павлюк М. Українські говори Румунії : Діалектні тексти / М. Павлюк, І. Робчук. – [Канада], 2003. – 783 с.
7. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева; ред. и послесл. Б. А. Ларина]. – М. : Прогресс, 1964–1973. [ЭСРЯ]